

METODIKA PRÁCE S DĚTMI PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU V ÚRAZOVÉ PREVENCI

METHODOLOGY OF INJURY PREVENTION PROGRAM FOR PRESCHOOL CHILDREN

Jana Novotná

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra klinických oborů

Summary

Child injury represents a global public health problem. Children education concerning injury risks starting in kindergarten represents one possibility of influencing injury morbidity. Methodology of injury prevention program for preschool children suitable both for group work and for individual work was prepared. This program is divided into two basic parts; educational part and post-intervention assessment of acquired knowledge. The educational part starts with a fairy tale which contains descriptions of injury-risk situations. Discussion about the injury-risk situations mentioned in the fairy tale follows. The second part of the discussion follows the prepared plan of specific themes orientated to the injury topics. Acquired knowledge is assessed using test accompanied with pictures or active games. This program is very effective for preschool injury education and the children responded very positively. This makes this methodology suitable also for other applications.

Key words: child – preschool age – injury – methodology

Souhrn

Úrazy dětí jsou celosvětovým problémem. Jednou z možností, jak ovlivnit úrazovou morbiditu, je edukace dětí o rizicích úrazů již od mateřské školy. Právě pro předškolní děti byla vytvořena metodika prevence úrazů, jež je vhodná jak pro kolektivy, tak i pro individuální práci. Tato metodika je rozdělena do dvou základních částí: edukační a ověřování znalostí. První edukační část tvoří pohádka, ve které se vyskytovaly popsání rizikové situace pro vznik úrazu. Po pohádce následuje diskuse o rizikových situacích, které byly zmíněny v pohádce. Další část diskuse se odvíjí od předem připravených tematických okruhů zaměřených na úrazy. Ověřování znalostí probíhá pomocí ilustrovaného testu nebo pohybové hry. Tato metodika je při vzdělávání předškolních dětí efektivní a setkala se s velmi pozitivní odezvou ze strany dětí. Proto je vhodná i pro další aplikaci.

Klíčová slova: dítě – předškolní věk – úraz – metodika

ÚVOD

Úrazy dětí jsou nejčastější příčinou dětské úmrtnosti a nemocnosti. Úraz se může stát během jediného okamžiku, ale jeho následky mohou být dalekosáhlé, dlouhodobé či fatální. Mohou být provázeny bolestí a utrpením dítěte a vznikem velké zátěže působící na celou rodinu (2). Úrazy dětí tvoří pro naši společnost velkou ekonomickou zátěž. Tyto ekonomické

ztráty jsou mimořádně vysoké a neustále vzrůstají (7).

Rizikové faktory úrazů jsou do značné míry známé a ovlivnitelné. Nedějí se náhodou, ale jsou způsobeny zevními příčinami, které je nutno odhalovat a upozorňovat na ně (3).

Následky úrazů pro dítě jsou především bolest a utrpení, dále pak trvalé následky a s tím spojené obtížnější uplatnění ve společ-

nosti, v nejhorším případě dochází k úmrtí dítěte. Úraz dítěte oťrese i celou rodinou, rodičům nastávají nepředpokládané starosti a vysoké náklady (6). Proto by této problematice měla být věnována zvýšená pozornost.

V chirurgických ambulancích se lékaři setkávají s velkým množstvím dětských úrazů. Právě zkušenost s ošetřováním dětí s úrazy mě vedla k rozhodnutí zaměřit se na prevenci těchto úrazů. Z tohoto důvodu jsem vytvořila metodiku vzdělávání a ověřování znalostí u dětí tohoto věku.

Metodika práce s dětmi předškolního věku byla vytvořena ve spolupráci s odborníky na problematiku dětských úrazů a s pedagogy předškolního vzdělání. Cílem bylo v první řadě vybrat hlavní rizikové oblasti, se kterými by měly být děti seznámeny. V druhé řadě zvolit způsob edukace a ověřování znalostí tak, aby byl pro předškolní děti přínosný a zajímavý.

Metodiku lze využívat při vzdělávání předškolních dětí v oblasti úrazů. Jsou zvláště vhodné pro skupinovou práci s dětmi, proto je lze snadno využít v rámci výuky v mateřských školách nebo jiných výchovných zařízeních. Samozřejmě je možné tuto metodiku využít i pro individuální práci s dítětem.

Aplikace tohoto preventivního programu se uskutečnila v roce 2007 v několika náhodně vybraných mateřských školách v Jihlavě. Soubor respondentů byl tvořen 115 dětmi. Tato aplikace prokázala, že metodika je efektivní, a tedy vhodná k dalšímu používání.

Metodika je rozdělena na dvě základní části – na část edukační, přičemž pro tuto část byla zvolena forma pohádky s následující diskusí, do níž se děti aktivně zapojují, a na část ověřování znalostí. Druhá etapa probíhá formou pohybové hry a ilustrovaného testu (4).

1. ETAPA – EDUKAČNÍ ČÁST

Pohádka

První etapa edukační části pro děti předškolního věku je strukturována do formy pohádky. V této pohádce se děti dozvědí o několika rizikových situacích, kterých se mají ve svém životě vyvarovat. V pohádce jsou děti upozorněny i na možné důsledky nesprávného chování (příloha č. 1).

Před přečtením pohádky je nutné přizpůsobit prostředí tak, aby se děti mohly pohodlně posadit. Po přečtení pohádky následují otázky na všechny v pohádce popsané rizikové situace. V tomto okamžiku dostávají prostor děti, aby se vyjádřily. Děti postupně jmenují všechna ponaučení, která z příběhu získaly. Po každém ponaučení, které děti zmíní, by měl vedoucí programu vždy položit otázku: „Proč?“ „Co by se mohlo stát?“ (např. ponaučení, že si děti nesmějí hrát se zápalkami. *Vedoucí projektu:* „Proč?“ *Děti:* „Protože může odskočit jiskra a zapálit dům.“ *Vedoucí projektu:* „A co by se ještě mohlo stát?“ *Děti:* „Mohly bychom se spálit.“) Na tyto otázky opět děti hromadně reagují. Během celého programu je třeba děti za každou odpověď chválit (4).

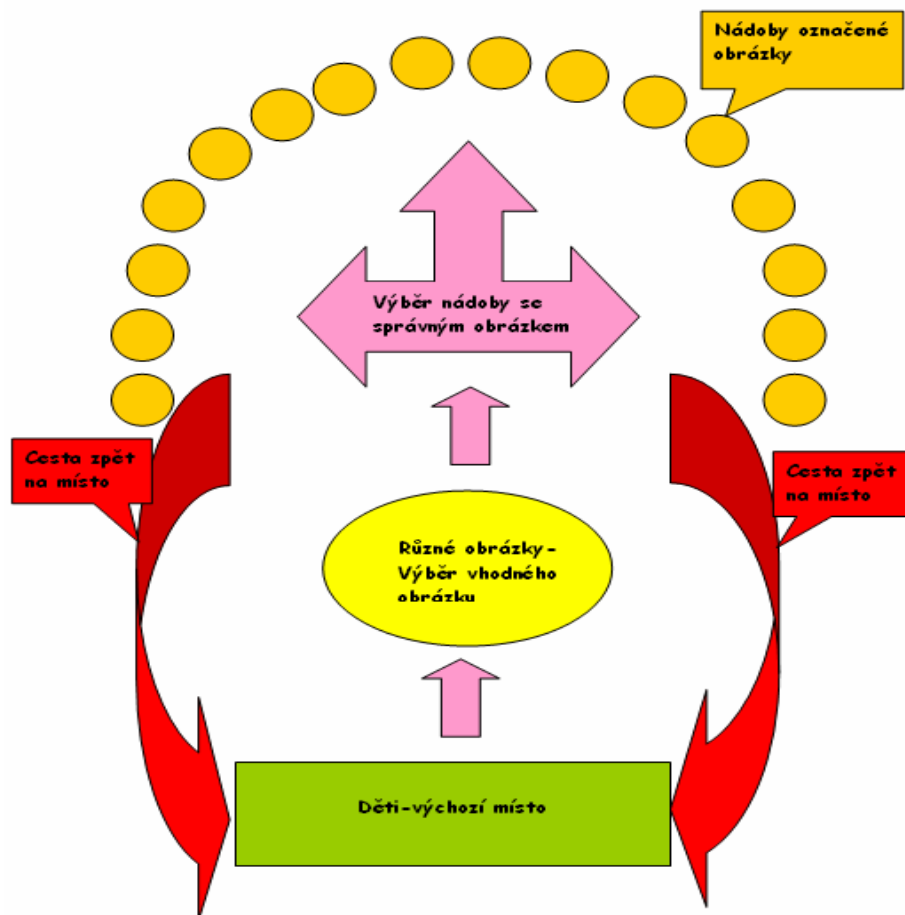
Diskuse

Druhá část je strukturovaná jako diskuse s dětmi na jednotlivá předem připravená témata a upozornění na nebezpečí, kterým jsou děti vystaveny. Tato část probíhá tak, že se vedoucí programu zeptá dětí na nějakou rizikovou situaci (např.: „Je správné hrát si na silnici?“), a děti reagují na otázku hromadně. Pokud děti reagují správně, následuje pochvala, pokud ne, tak je odpověď uvedena na pravou míru. Po zodpovězení otázky následuje otázka „A proč? Co by se mohlo stát?“ Děti opět odpovídají, popř. je možné odpovědi doplnit. Téma se uzavírá přečtením bodu z osnovy týkajícího se této problematiky (např. „Nikdy si nehraji na silnici.“). Pro zafixování je vhodné, aby si děti pravidlo 3krát zopakovaly. Tímto způsobem se proberou všechna témata osnovy (4).

2. ETAPA – OVĚŘOVÁNÍ ZNALOSTÍ DĚTÍ

Pohybová hra

Jako techniku ověření znalostí dětí je vhodné použít pohybovou hru (obr. č. 1). Před počátkem této etapy je třeba se ujistit, že děti rozumějí pojmům, které jsou v této části obsaženy, popřípadě je nutné pojmy vysvětlit či názorně ukázat. K tomu lze použít buď možnosti třídy, nebo je možno si tyto sporné pojmy předem nakreslit na papír. Jde především o termíny, jako jsou elektrická zásuvka, plody, autoseadačka, zápalky a podobně.

Obr. č. 1 Schéma pohybové hry

Pro zachování relevantnosti dat, pokud jde o jejich další využití, je nezbytné v této etapě zachovat neutrální postoj ke všem odpovědím respondentů, bez rozdílu, zdali jde o odpověď správnou či špatnou. Neboť již bylo ověřeno, že děti mají tendence dospělému odpovědět tak, aby byl spokojen. Je tedy nutné tímto způsobem děti neovlivňovat.

Při zahájení hry respondenti sedí na zemi na jedné straně místnosti, dále už jen startovací místo. Asi dva až tři metry od startovacího

místa se na zemi rozloží velké množství kartiček s obrázky. U těchto obrázků je nutné, aby od každého druhu obrázku bylo minimálně tolik kusů, jako je respondentů ve třídě. Na místě protilehlém místu startovacímu jsou postaveny nádoby označené jednotlivými obrázky.

Cílem dětí je na položenou otázku reagovat buď souhlasně tím, že dítě vyběhne ze startovacího místa, vybere vhodný obrázek, vloží ho do nádoby označené tímto obrázkem a běží

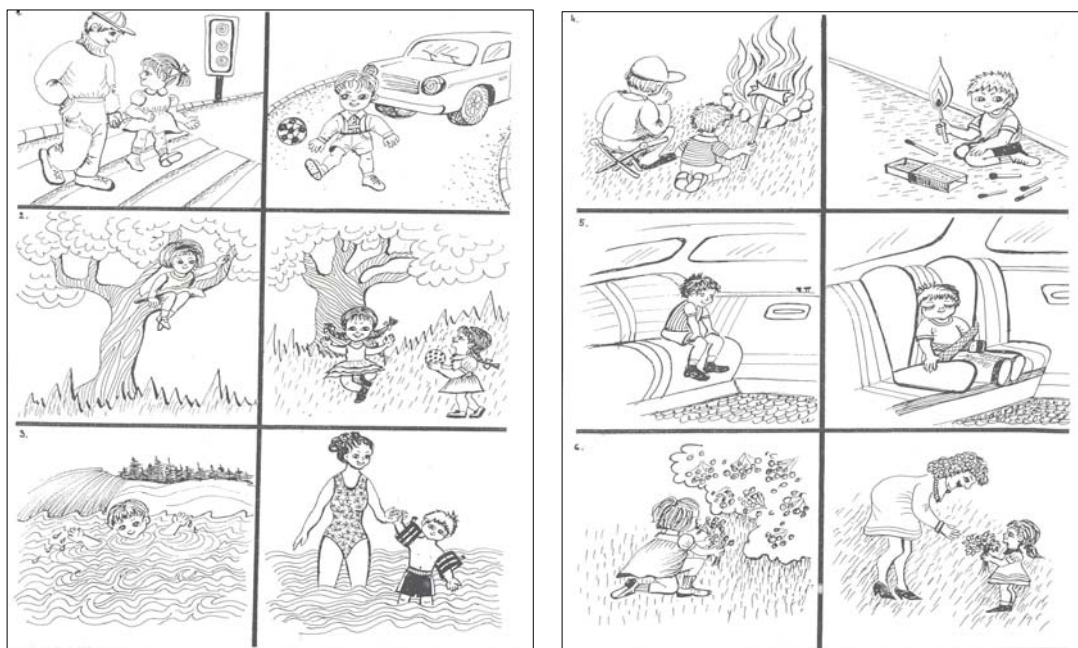
zpět na startovací místo. Pokud je odpověď na otázku negativní, respondent zůstává sedět na ploše startovacího místa.

Pro urychlení hry a snazší orientaci respondentů je vhodné nádoby na obrázky seřadit po sobě tak, aby odpovídaly pořadí otázek. Tato aktivita je potom zábavnější a nedochází k velkým časovým ztrátám způsobeným zmateným pobíháním respondentů, kteří nemohou najít správnou nádobu (4).

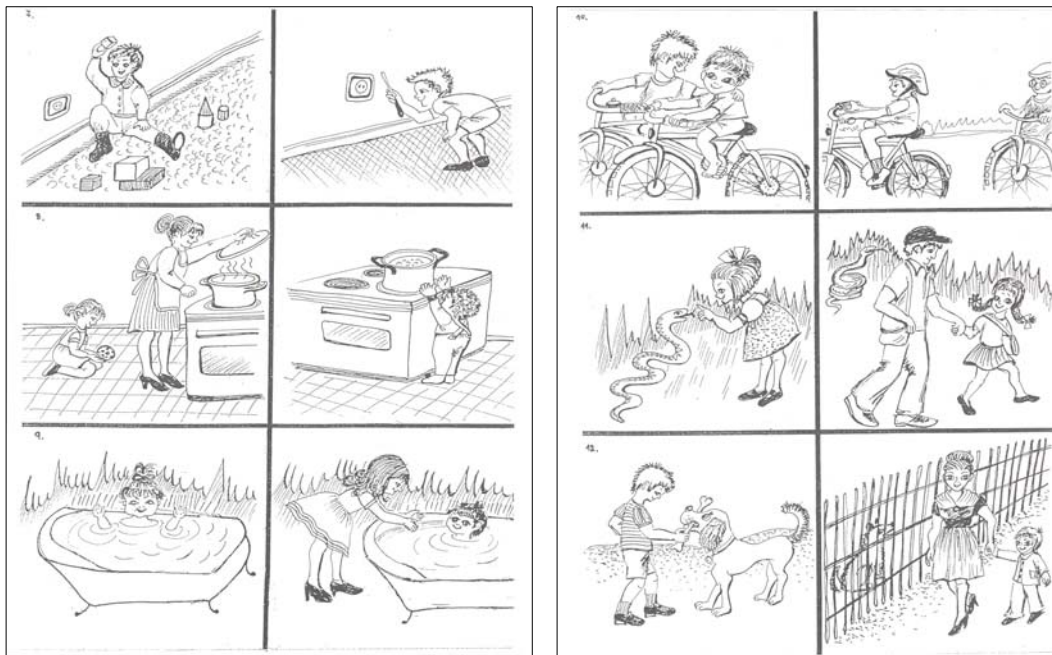
Ilustrovaný test

Další metodou ověřování znalostí předškolních dětí v oblasti úrazů je ilustrovaný test, který se skládá z dvanácti dvojic obrázků, z nichž je vždy v každé dvojici jeden správný a druhý nesprávný (obr. č. 2, 3, 4, 5). Úkolem

dětí je určit špatný obrázek, škrtnout jej a vybarvit ten správný. V této etapě výzkumu se osvědčilo děti rozdělit dle schopností jednotlivců do dvou skupin. Tyto skupiny se vytvářely s pomocí pedagoga, jenž s dětmi dlouhodobě pracuje. Děti, které jsou schopné samostatně pracovat, je vhodné posadit ke stoličce a dát jim k dispozici dostatek barevných pastel, pak jim podat informace, jak postupovat při vyplňování testu. Tyto děti již dále pracují samostatně, jde o vybarvení správného obrázku. Rovněž je třeba ověřit si, zdali opravdu všechny děti správně pochopily tento úkol. Po celou dobu je nutné být dětem k dispozici a v případě nepochopení situace na obrázcích vše verbálně popsat.

Obr. č. 2 a 3 Ilustrovaný test
(dvojice obrázků, z nichž je vždy v každé dvojici jeden správný a druhý nesprávný)

Obr. č. 4 a 5 Ilustrovaný test
(dvojice obrázků, z nichž je vždy v každé dvojici jeden správný a druhý nesprávný)

Se skupinou méně samostatných dětí je nevhodnější pracovat v kroužku na koberci. Tyto děti pouze škrtnají nesprávné obrázky. Osvědčilo se při práci s nimi použít zvětšeniny jednotlivých dvojic obrázků a vždy dvojici dětem ukázat s verbálním doprovodem popisujícím dění na obrázcích. Celá skupina vyplňuje test najednou. Je třeba dávat pozor, zdali všichni zadání rozumějí, a popřípadě ještě individuálně s dítětem pracovat.

Podle výzkumu, při němž byla tato metodika využita, došlo ke zjištění, že děti předškolního věku nemají dostatek znalostí v oblasti úrazů. Rovněž z něj vyplývá, že informace podávané předškolním dětem vhodným způsobem si snadno zapamatují na kratší dobu. Pro zachování důležitých informací v paměti by bylo nevhodnější informace několikrát cyklicky opakovat.

Podle mého názoru by k dalšímu zvýšení znalostí předškolních dětí mohly vést jednak dlouhodobé preventivní programy působící na děti v mateřských školách, jednak zvýšení

informovanosti rodiny, čímž by docházelo k oboustrannému působení na dítě. Rovněž by bylo třeba vytvořit ilustrované publikace upravené pro tento věk, pexesa, omalovánky a hry s tematikou úrazů.

Dětské úrazy jsou celosvětovým problémem. Podle materiálů projektu Děťství bez úrazů je Česká republika hodnocena podle úrazových statistik jako jedna z nejhorších v Evropě. Ve státech, v nichž probíhaly dlouhodobé projekty prevence dětských úrazů, se podařilo počty úrazů dětí výrazně snížit. Proto by i v 21. století měla být věnována zvýšená pozornost této problematice. Právě úraz může mít pro dítě dalekosáhlé a dlouhodobé následky, jež jsou velkým zásahem jak do života dítěte a jeho rodiny, tak svým způsobem postihují i celou společnost. Myslím si, že ke snížení úrazovosti předškolních dětí vede každá aktivní prevence a výchova, jež se na tuto oblast zaměřuje. Není již tak důležité, jakou formou je podávána, zdali jde o obrázky, povídání, hru apod., ale důležitost spatřuji spíše

v tom, zdali je tato forma dostatečně pochopitelná pro příjemce, jemuž je určena (4).

DISKUSE

Na aktivní práci s dětmi navštěvujícími mateřskou školu se zaměřil i projekt Děťství bez úrazů, v rámci kterého byla vytvořena Metodika k prevenci dětských úrazů, která byla jednou svou částí orientována na prevenci úrazů předškolních dětí. Tato metodika je věnována zajištění bezpečného prostředí a práci s dětmi. Práce s dětmi je založena na sledování videokazet se zaměřením na jednotlivé úrazy a následné aktivity rozvíjející toto téma. Rovněž je zde kladen důraz na opakování probrané látky. Dalším navrženým způsobem jsou omalovánky a říkadla, se kterými děti pod vedením vyučujícího pracují. Posledním způsobem navrženým touto metodikou jsou výukové dokreslovací plakáty a práce s nimi. Podle mého názoru je tento projekt velmi zajímavý a velmi pečlivě zpracovaný (5).

V metodice, kterou jsem vytvořila, je více kladen důraz na střídání aktivit, tak aby byla udržena pozornost dětí co možná nejdéle. V první části jde o pasivní poslouchání vyprávění a aktivní účast v diskusi o tématu. Část druhá je zahájena aktivní pohybovou hrou, při které děti vybijí svou energii a mohou se následně lépe soustředit na poslední část, při které sedí a vyplňují ilustrovaný test.

Další metodiku zaměřenou i na předškolní děti vytvořil Zdravotní ústav se sídlem v Jihlavě, jde o vydání Metodické příručky k realizaci projektu podpory zdravé „výchovou a hrou proti úrazům“. K této příručce byly vydány i další doplňující materiály jako např. pexeso, ilustrované karty apod. Tento projekt klade důraz na úzkou spolupráci dětí a vyučujícího. Problematika úrazů je dětem v rámci tohoto projektu podávána formou her, soutěží, nácviků a didaktických pomůcek. V tomto projektu velmi záleží, jak jej vyučující uchopí a jakým způsobem do něj děti zapojí (1).

Metodika, kterou jsem vytvořila, je více šita na míru předškolním dětem. Nedává vyučujícím tolik volnosti do ní vkládat vlastní invenci, ale dle zkušenosti z její aplikace mohou říci, že je pro děti zajímavá a samy se do ní aktivně zapojují.

Podle mého názoru je každý projekt, který

je zaměřen na prevenci dětských úrazů, velmi užitečný. Bohužel v současné době není mnoho projektů či metodik zaměřených především na předškolní děti, většinou dochází k jejich zahrnutí ke skupině dětí školních. Myslím si, že rozdíl mezi předškolním a školním dítětem je velký. Práce s předškolními dětmi je náročnější, neboť neudrží delší dobu pozornost, informace jim musí být podávány pro ně přiměřeným způsobem a aktivita je musí zaujmout, aby byly ochotny se jí účastnit.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo především vytvořit metodiku vzdělávání v oblasti úrazů pro předškolní děti, která by mohla být využívána v mateřských školách nebo při jiných skupinových či individuálních aktivitách předškolních dětí.

Z výzkumu z roku 2007, při kterém byly děti pomocí této metodiky testovány, vyplynulo, že úroveň znalostí prověřovaných dětí není dostatečná. Dotázané děti odpovídaly ve více než 41 % na položené otázky nesprávně. Po absolvování tohoto vzdělávacího programu předškolní děti odpovídaly ve více než 80 % na položené otázky správně.

Děti předškolního věku mají zájem o nové informace, ale současně si poskytnuté informace delší dobu nepamatují. Z tohoto důvodu je nutné, aby dětem byly poskytnuté informace v krátkém časovém úseku několikrát zopakovány. Tímto způsobem je možné dosáhnout uspokojivých výsledků.

Problematika úrazů předškolních dětí je ožehavým tématem i dnešní doby. Proto si myslím, že by bylo vhodné na tuto oblast upozornit a více se na ni zaměřit. Neboť dětství by mělo být obdobím bezstarostných her, a ne obdobím utrpení a bolesti.

LITERATURA

1. Davidová, P.: Metodická příručka k realizaci „výchovou a hrou proti úrazům“ (Prevence dětských úrazů). 2. vyd., Jihlava: Zdravotní ústav se sídlem v Jihlavě, 2006. 27 s.
2. Grívna, M. a kol.: Dětské úrazy a možnosti jejich prevence. 1. vyd., Praha: Centrum úrazové prevence UK 2. LF a FN Motol, Praha, ČR, 2003. 137 s.
3. Grívna, M.: Dětské úrazy a jejich prevence. Medica revue. Praha: 1996, roč. 3, č. 12, s. 28–29.
4. Novotná, J.: Problematika úrazů dětí předškolního věku. Diplomová práce. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta, 2007. 146 s.

5. Podaná ruka. Metodika k prevenci dětských úrazů. Praha: Podaná ruka, 2005. 36 s.
6. Podaná ruka. Úrazy dětí. Praha: Podaná ruka, 1997. 28 s.
7. Redakce klinikazdravi.cz Dětské úrazy. [online], 08.02.2008 [cit.2009-03-16]. Dostupné z: <http://www.klinikazdravi.cz/articles.php?id=6726b066-272c-102b-bcb6-0030488c557c>

Jana Novotná
Jananovotna8@seznam.cz

Příloha č. 1: POHÁDKA

O neposlušném zajičkovi

*V jednom lese kdysi za horami byl jeden malý domeček. V tom domečku žil tatínek zajíc s maminkou zaječící a třemi malými zajičky. Nejstarší se jmenoval Ouško, prostřední Pacička a ten nejmenší Chloupek. Jednoho dne musela maminka s tatínkem dojít nakoupit do sousedního lesa. Než však odešli, zavolala si maminka všechny zajičky a řekla jim: „Tak děti, dnes budete poprvé doma samy, a tak vám musím říci, na co si musíte dávat pozor.“ Zajičci si potichu posedali okolo maminky a pozorně poslouchali. A tak maminka mohla pokračovat. „Nikdy si **nesmíte hrát se zápalkami**, protože je to velmi nebezpečné.“ V tu chvíli vyskočil Pacička: „Ale vždyť dělají takové legrační plamínky. Proč si s nimi nemůžeme hrát?“ Maminka se zamračila: „Ale, Pacičko, kdyby sis hrál se zápalkami, může odskočit jiskřička a ta by mohla zapálit celý náš domeček.“ Pacička se moc zastyděl. Maminka ho pohladila po hlavičce a pokračovala. „Také nikdy **nesmíte nic strkat do elektrických zásuvek**, je tam zlý proud a ten by vás mohl ošklivě popálit, a to přece nechcete!“ Zajičci jen zavrtěli hlavičkami.*

„Už budeme s tatínkem muset jít, tak tu buďte moc hodní a dávejte na sebe pozor.“ Rozloučili se s dětmi a vydali se na cestu. Zajičci si povídali, pak si hráli na slepou bábu, a tak si krátili čas. Chloupek už nebavilo hrát si jen doma s ostatními, a tak se rozhodl, že půjde ven. Ostatní zajičci ho přemlouvali, aby to nedělal, že se rodiče budou moc zlobit. Ale Chloupek na jejich řeči nic nedbal.

*Chodil lesem a nevěděl, čím by se zabavil, až došel k vysokému javoru. A tu ho napadlo: „Vylezu na strom a podívám se, jestli neuvidím nějaká zvířátka, se kterými bych si mohl hrát.“ Když však vylezl na druhou větev, šla kolem stromu veverka. Hned jak uviděla zajička, tak na něj zavolala: „Co děláš tam na tom stromě, ty snad nevíš, jak je to nebezpečné? To tě doma nenaučili, že **se po stromech lézt nesmí**? Mohl bys spadnout a moc si ublížit!“ Chloupek se moc zastyděl a začal pomalu slézat. Když vtom mu uklouzla tlapka a zajiček spadl ze stromu přímo na kolínko. Moc ho to bolelo, a tak začal plakat a naříkat. Veverka k němu rychle přiskočila a začala ho konejšit: „Neplač zajičku a jdi domů, ať ti dá maminka na kolínko studený obkládek a ono tě nebude tolik bolet.“ Zajiček přikývl, rozloučil se s veverškou a ta pokračovala dál ve své cestě.*

*Když už byla veverka pryč, zvedl se zajiček ze země a řekl si: „Domů za bratříčky nepůjdu, ještě by se mi vysmáli. Raději si půjdu kolínko zchladit do jezírka, je to odtud jen kousek.“ A tak se Chloupek vydal k jezírku. Když tam došel, začal si kolínko chladit ve studené vodě. Tu najednou uviděl plavat pět malých žabiček a jejich maminku žábu. Všechny spolu plavaly přes celé jezírko. Hned si řekl: „To, co dokážou ty malé žáby, to já dokážu taky!“ A začal plavat do hloubky, chtěl doplavat až na druhou stranu. Ale když byl skoro v polovině jezírka, opustily ho síly a začal se topit a volat o pomoc. Uslyšela ho maminka žába, pomohla mu z vody a řekla: „Ty jsi ale hloupý zajíc, jak to, že plaveš do hloubky úplně sám? Vždyť by ses mohl utopit! Děti se přece **nesmí koupat bez dospělých**, ty to nevíš?“ Chloupek se moc styděl a sliboval, že už to nikdy neudělá.*

Když v tom se kolem jezírka vraceli zajičkovi rodiče z nákupu. Maminka si Chloupeka hned všimla. Příběhla k němu a vyptávala se ho, co se stalo a jak to, že není doma. Zajiček jí všechno vypověděl. Maminka se na něj moc zlobila, že byl takový neposlušný. Nakonec ho chytila za tlapičku a společně se vrátili domů, kde je již nedočkavě vyhlíželi hodnější bratříčci. Chloupek všem slíbil, že už bude hodný, a taky už vždycky byl.